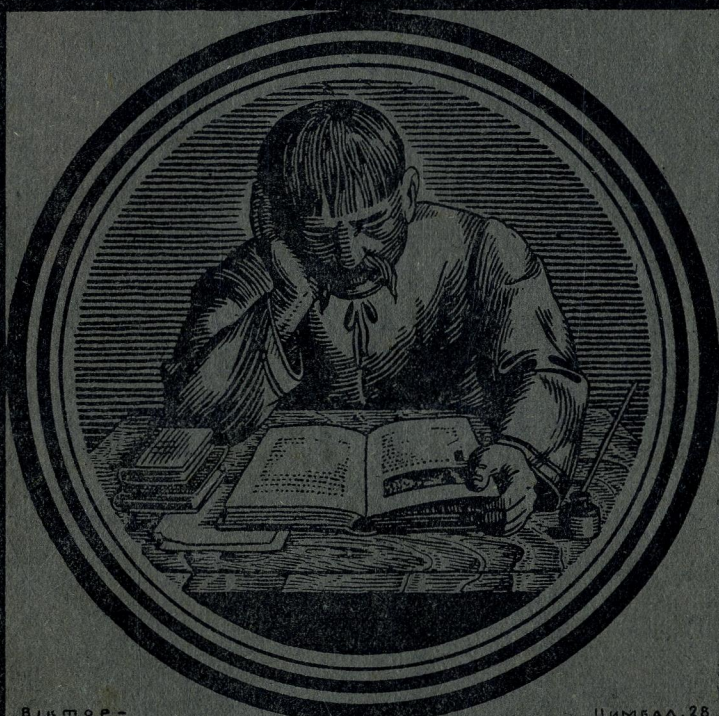

44444

Домбровський

РІДНЕ СЛОВО
БУКВАР ДЛЯ НЕТРАМОТНИХ

Віктор-

Цимбал. 28

ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА”
Л Ъ В І В

ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ Ч. 744.

РІДНЕ СЛОВО

БУКВАР ДЛЯ НЕГРАМОТНИХ

УЛОЖИВ

АВГУСТИН ДОМБРОВСЬКИЙ
УЧИТЕЛЬ РІДНОЇ ШКОЛИ.

Львів. Бібліотека
А. УРСР

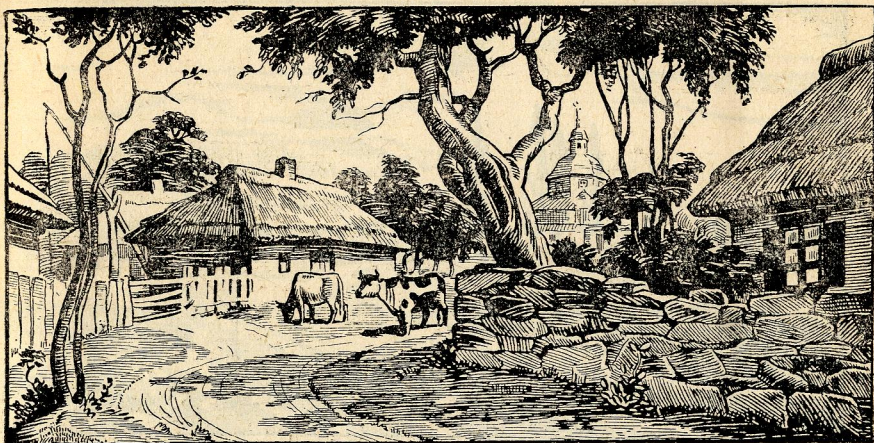

ЛЬВІВ.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“
1928.

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 2352

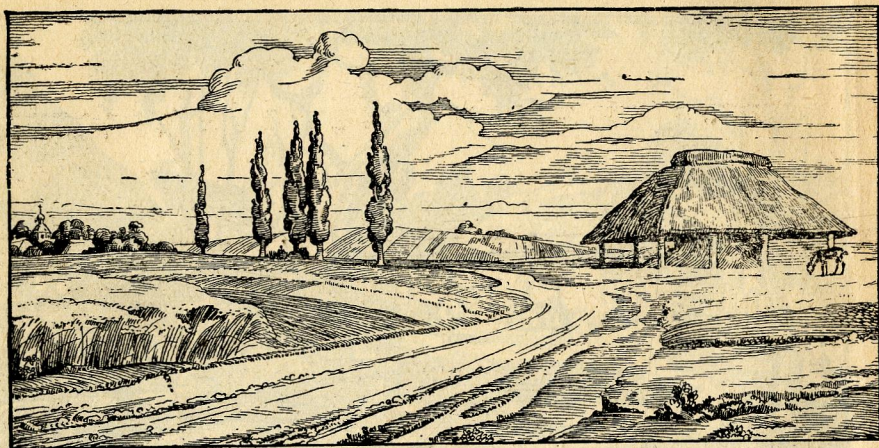
Наше село.

Наше		село
Село		наше

Наше село. Село наше.

наше		село
на ше		се ло
н а ш е		с е л о
наше		село

н, а, ш, е, с, е, л, о.

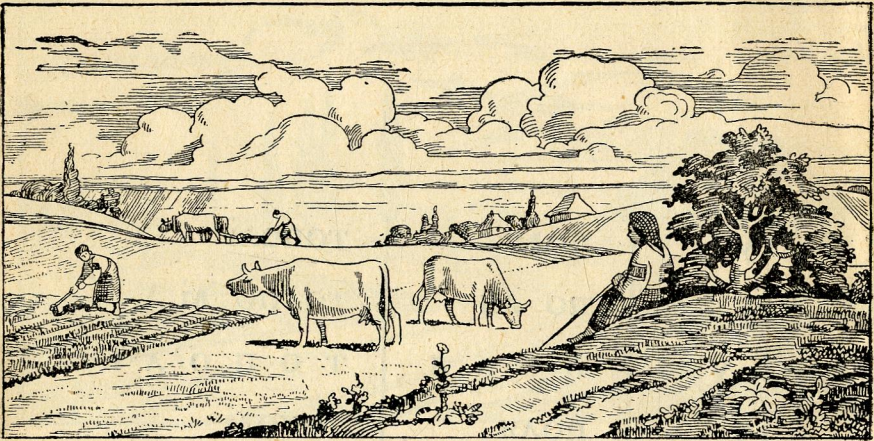
Ту тополі, а ту поля.

Ту тополі, а ту поля.
Ту поля, а ту тополі.

Тополі ту, а поля ту.
Поля ту, а тополі ту.

Ту	поля	тополі
Ту	по ля	то по лі
Т у	п о л я	т о п о л і
Ту	поля	тополі
т у	п я	і

Ту тополі. Ту і поля. Тополі і поля
наші. На полі паша. На паші лоша.
Ту і шопа. У шопі сіно. Сіно то
паша. Лоша і сіно наші.

На полі робота.

На	полі	мала	робота
На	по лі	ма ла	ро бо та
Н а	п о л і	м а л а	р о б о т а
На	полі	мала	робота

Р о б о т а | м а л а | р, б, м.

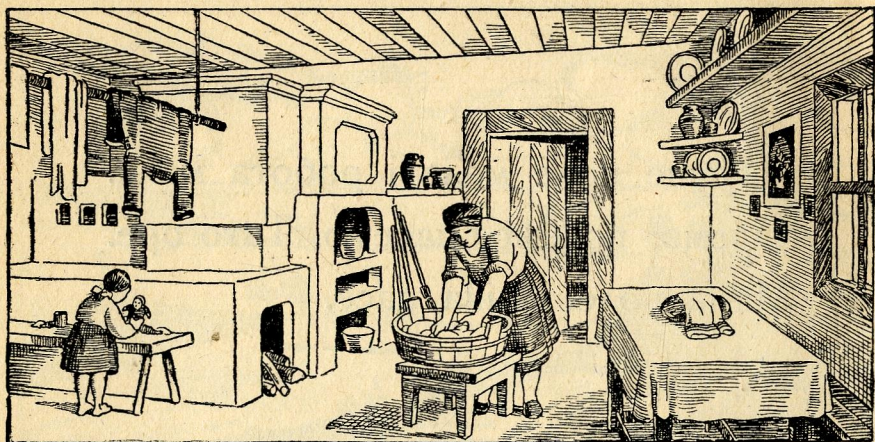
Наше поле мале і робота мала.
Оremo, полемо, пасемо. Тато оре.
Мама поле. Анна пасе.

А_{нн}а п^асе | А, а.

Наша мама поле, а Анна пасе.

*Наша мама поле,
а Анна пасе.*

Н, а, ш, н, п, о, л, е, с, А

В хаті є робота.

В хаті	є	робота	
Робота	є	в хаті	є
		в ^х аті	в, х.

Ева	пере	
Е	е е	Е е

Ева є в хаті. Вона пере біле. Марія не пере, бо мала. Анна у полі. Пасе теля. Там і тато. Тато сіє. Роман у лісі. Рубає дуба.

Баба пере біле на ставі. Бабине біле біле.
І моє біле біле.

Б. іле		б. іле		Б, б.
ле		ле		

Ева і Марія в хаті. Тато і Роман у лісі.

*Ева і Марія в хаті.
Тато і Роман у лісі.
Е, в, і, т, р, а, х, у,
М, П, Р.*

За хатами сади.

За		ха та ми		са ди		
За		хатам ^и		са ^д и		з, и, д.
а						

Наш сад при хаті. Там дідो і діти. У саді. тінь. Дідо сидить у тіни. Діти не сидять. У саді є малі, молоді і старі дерева. Молоді дерева родять. Малі і старі не родять. Дерево має пень, корінь і листє.

Дерево дає тінь. У тіни добре посидіти.
Там сидить дідो. Дідо думає думки. Думки
діла родять.

пе ^{нь}		нь		сиди ^{ть}		ть
ті ^{нь}				родя ^{ть}		

Сади́ти при хатах сади́ти.
и, д, с, ь, нь, ть,

Зривають яблука і грушки.

Зривають	яблока	грушки	
Зривають	яблока	Грушки	г
Зривають	яблока		ю к

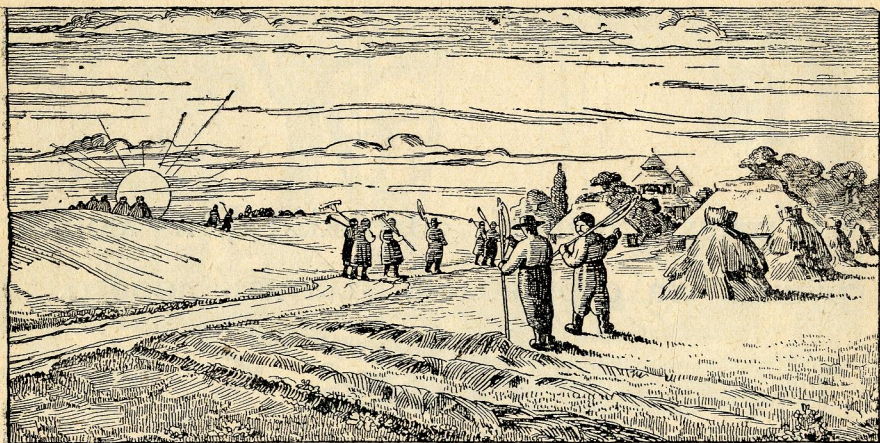
Минає осінь. З поля позбирали всі плоди. Тепер робота в садах. Зривають зимові яблука і грушки. Діти перебирають яблука. Красні, великі відкладають окремо. Малі крають на пластинки. Покраяні яблука і грушки заносять тато до сушарні.

Купці купують сирі і сушені яблука.

Грушки Іванові солодкі. Діти люблять
грушки. За сирі яблука платять дорого.

*Грушки Іванові солодкі.
Діти люблять яблука і
грушки. За сирі яблука
платять дорого.*

г ю б з к Т У з Д

По праці.

По праці	озвався	великий	дзвін
По праці	озвався	велики й	дзвін
По праці	озвався	велики й	дзвін
ц		й	дз

Озвався великий дзвін. Покидаймо працю! Спішім до дому. Не годиться під неділю працювати.

Тато обходять худобу. Василь помагає. Мама варить бульбу. Анна миється. Текля лагодить на неділю біле і одяги. Юрко голиться і миється.

*В неділю не працюю. Це
день святий. Олена пішла
до церкви. Піду і я.
ц Ц П О В*

Повна читальня людей.

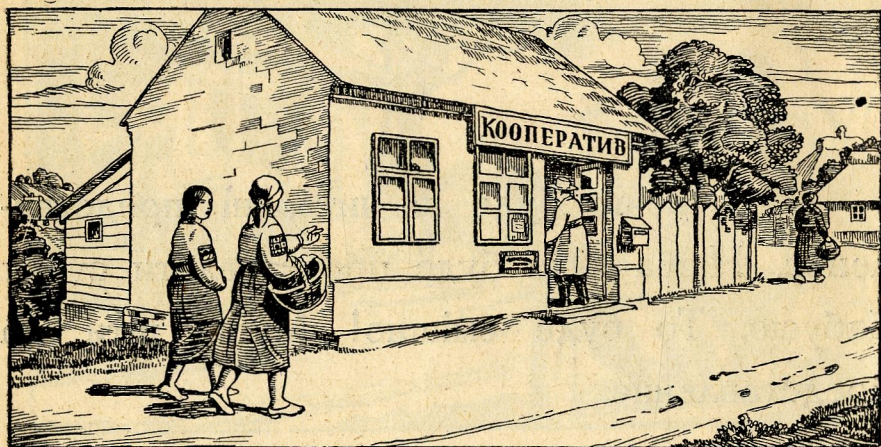
Люде ідуть тай ідуть. Не містяться всі в читальні. Стоять в сінях і під вікнами. Там всі — старі, молоді і діти. Іди і ти. Перше читали, тепер співають.

— У вечір буде в читальні представ-
леннє. Наша Оля буде представляти стару
бабусю. То буде смішно! Мушу піти на
представленнє.

*Читальня то дім для на-
уки. Йосиф Індіковський
і Левко Шеремета ходять
до читальні.*

й ль ч Ч У Ї Ш Л

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Ідуть до кооперативи.

Де ідеш Катю?

Іду до кооперативи.

— Тай я туди. Підемо разом. Хочу купити ниток до вишивання.

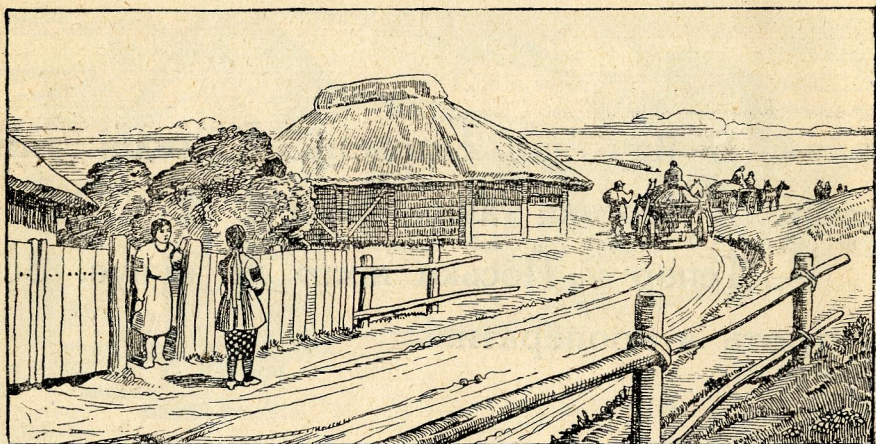
— О, там дістанеш! Там все є: мука, мило, чай, цукор, сіль, мазь... Ей, чого там нема... Там повна крамниця!

— Я йду по селедець. Селедці там добрі. У Йоська таких нема.

— Тепер у Йоська ніхто не купує. Всі купують в кооперативі.

сіль	мазь	селедець
сі ^{ль}	ма ^{зь}	селеде ^{ць}

*В кооперативі наша
будучність!
Купуй в кооперативі!
К*

Їдуть на ярмарок.

Ї	хав	пере	ї	хав	від	ї	хав	по	ї	дь	ї
								по	ї	дь	дь

Їдуть і їдуть! От-то буде ярмарок! Всі вози повні. Везуть свині, вівці, телята, кури, гуси, качки і иншу всячину.

І Катя йде! Катю, принеси колач!

— А ти не йдеш?

— Ні! Наші продали все в кооперативі
— і сіно і солому і пшеницю. В кооперативі більше платять.

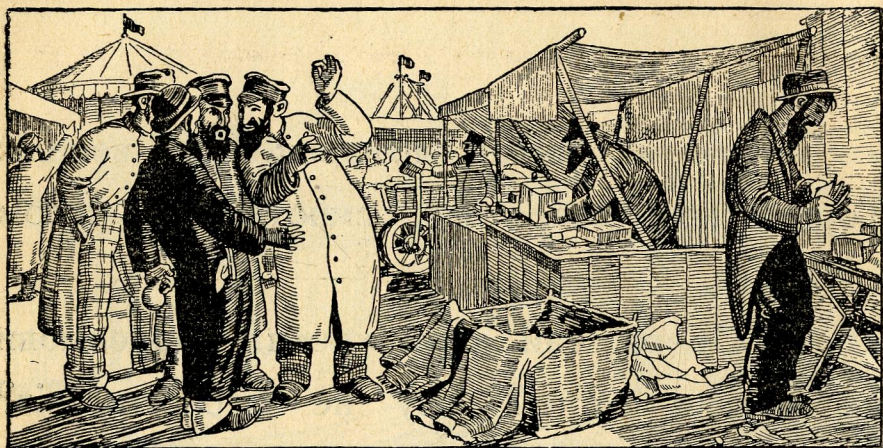
— А я люблю ярмарок. Так весело: Торгуються, сваряться, сміються, а часом і бються.

— Ов-ва, тай який хосен? Гарасимови не вкрали гроші? Їгву не переїхав віз? Семко не купив сліпого коня?

— Правда, буває... Іду бо пізно.

*Наші поїхали до міста. Їм
треба нової віалки. Не їде
мо некованими кінями.*

ї, ї

Жида люблять ярмарки.

Нині річний ярмарок. Приїхало много чужих купців. Навезли много товарів. Цілий ринок заложили. Тут ремінь, там сукно, посуда, одяги.

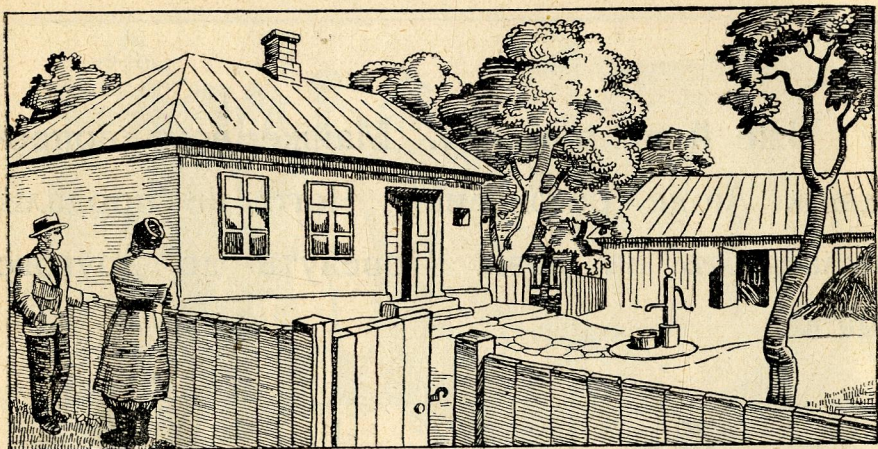
А їди кільки всякої! Оден чоловік і за ціле життя не поївби.

Вже й по ярмарку. Майже всьо по-
дано. Люде розїхалися. Чого не продали,
складають на вози. Повезуть до другого
міста.

Ж иди	мали	зиск
	не мали	зиск-у
	діляться	зиск-ом

*Місцеві жиуди стоять купками і
весело розмовляють. Розказують
ярмаркові пригоди.*

Числять гроші і діляться зиском.
ж, Ж,

Поступове газдівство.

— Чиє то газдівство?

— Чиє? тож всі вже знають: Василя Джеджери.

— Тай багатий мусить бути...

— Не дуже, але буде багатий, бо має розум.

— А деж він того розуму набрався?

— В світі. Пішов з нашою армією неписьменний, а вернув письменний і розумний. Тепер читає книжки і газети. Ходив світами, працював у розумних газдів, а тепер і сам розумно газдує.

У него в стайні годинник. Худоба в одній порі їсть і пє, в одній порі й доять. Масло машинами робить.

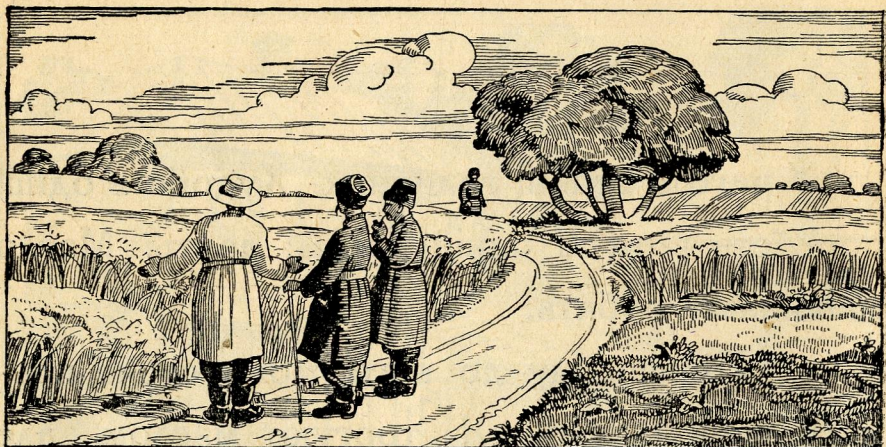
— Цікаво. Іду до него; може схоче продати мені масло. Я торгую маслом, але лиш добрим.

Г аздівство | Дж еджери

Джеджера має гарне газдівство.

Він поступовий господар.

й, г, д, ж, Дж, є,

На суперфосфаті — без суперфосфату.

Ідуть люде попри поле — дивуються:
Чудасія якась! Одна нива, а не однакове
збіжже. Ба! чиє то поле?

— Чиєж би, Василя Джеджери.

— От чудо-диво! На лівій половині мале,
рідке — на правій високе, густе. На лівій
колос малий, тонкий — на правій великий,
грубий.

Але ось і Джеджера надходить.

— Василю, чарівник ти, чи як?

— Який там чарівник. Се я нароком:
Одну половину посипав суперфосфатом,
другу ні. От і пшениця не однакова.

Супер^Фос^Фат | то фабричний навіз.

*Хіба й нам так робити Іване?
А деж его взать того суперфос-
фату? Де взать? В кооперативі.
Скажи - привезуть.*

Х, сф, сф.

Щей сіножаті гноять.

Подумайте, чого не понаучував людей оттой Василь: Батьки наші й поля не гноїли, а ми й сіножаті гноїмо.

Ти, каже, скидай на одну купу сміття, буряни, порох з дороги, вапно зі стін, всяку лупину, шерсть, попіл і всяку непотріб. Все те поливай гноївкою, помиями, або водою. В літі перекинь два рази верхню верству на спід, а спідну на верх. По двох роках, як перегниє, розсій по сіножати.

Послухав я, послухали й другі. І правда.
Не пізнаю своєї сіножати. От трава!
Ну, Боже помагай! Гати косонько!

Щей сіножати гноять.

*Без гною не можна господарити.
На сіножаттах негноєних росте
щавій і квасні трави.
щ, Щ, Ъ.*

Або грай, або гроші віддай.

Було, та мохом поросло.

В своїй хаті своя правда.

Годі мовчати, як неправда до печінок до-
бирається.

Де праця і наука, там не треба бука.

Е, не е, а косою махай.

Жниво довге, збір малий.

За те мене гублять, що дуже люблять.

Іди помало, зайдеш скоро.

Козак не терлиця, не підставить спину.

Латана свитина, то одягу половина.

Межи цвітом бурян, — ще пан; межи бу-
ряном цвіт — то справжній дід.

Не ридай, а добувай!

Оден не громада, церкви не збудує!

Перед ворогами не стій з колачами.

Розуму на базарі не продають.

Село — великий чоловік.

Торг добрий — та зиск малий.

Хто дбає, той має.

Цап і баран — хоч не браття та рідні.
Чого не вирубаєш, того й не вицюкаєш.
Шило з мішка все вилізе.
Щедрий чуже давати, а своє ховати.

*У сусіди весілля, у нас безділля.
Єсть каюття, нема вороття.
Яке привітання, таке й прощання.
Юда не все жидівського роду.
У Є А Ю*

Часть II.

МАЛА ЧИТАНКА.

Вовк та коза.

Бачить вовк, що коза пасеться на кручі і не можна йому до неї підлізти. Він і каже їй: »Зійшлаб ти, кізонько, сюди. Тут і просторнійше, і їжа тобі тут краща. Тут трава солодка«.

А коза вовкови каже: »Не того ти, вовче, мене кличеш, щоб мені краща їжа була. Ти про свою їжу тепер думаєш!«

Милосерна собака.

У двір багатого господаря зайшов старець обвішаний торбинками. Побачила його собака тай стала голосно гавкати. Старець напудився, тай каже до собаки: »Чого ти гавкаєш? Я не злодій; прошу милостині, бо вже два дні нічого не їв«.

»Тому-то я й гавкаю, щоби тебе скорше побачили і дали їсти« — каже милосерна собака.

Шана й дяка.

Тим, що в поле йдуть орати, що плуги
й серпи кують, що будують теплі хати, пи-
шуть книги нам читати, з шкіл науку пода-
ють — шана й дяка тим велика від людей
на вічні віки!

Безязика конина.

Вивів циган на ярмарок
Коня продавати —
Посходились ярмаркові,
Стали оглядати...

Оглядають: кінь, як сокіл
І ганчу не має,
А сам циган кругом ходить
Та все промовляє:

»Що конина, то конина!
А щоб язик мала,
То вонаб вам, люде добрі,
Всю правду сказала«.

Купив якийсь ту конину,
Дома оглядає:
Аж його конина справді
Язика не має.

Чому багато води в морю.

Пігнав чоловік до моря воли напувати. Не пють воли тої води, а він усе припрошує їх до неї. Далі й каже:

— Що за біс? Чому вони не пють? Здається вже й пора? Дай лиш — сам наплюся!

 Ухопив раз — солона; хлиснув вдруге — начеб солона і гірка.

— Е, каже чоловік, — тим то її й багато, що ніякий біс її не пє!

Заняв волів від моря і пігнав у инше місце напувати.

По ширости.

Прийшов господар з міста, дає синкови медівник тай каже:

— На, Васильку, поділися з Петриком по ширости!

— А то як діляться по ширости? — питає Василько.

— От-так синку, — каже батько — як переломиш медівник, то даш більшу половину Петрикови, а собі лишиш меншу. Се називається по ширости.

— То дайте медівник Петрикови, най він поділиться зі мною по ширости! — каже хитрий Василько.

Наша рідна земля.

Ми Українці. Україна дуже велика. Поодинокі частини української землі мають свої окремі назви: Галичина, Волинь, Холмщина, Поділля, Київщина, Слобожанщина, Чорноморщина, Кубань, Закарпаттє.

Україну можна порівнати з хатою. Хата таксамо має частини: підвалини, стіни, стелю, підлогу, кришу. Всі ті частини разом — то: хата.

Україна не тільки велика, але багата і гарна. Є на Україні урожайні чорноземи, є буйні ліси і розлогі сіножати. Є високі гори і велике море. Наше море називається Українське, або Чорне море. До него течуть всі наші ріки. В морю і ріках живе багато великих і дрібних риб.

Найбільші наші ріки є: Дніпро, Дністер, Бог (Буг) Дон і Донець.

Дністер пливе з Карпат. Карпати, то високі гори, порослі буйними лісами. В Карпатах живуть: Гуцули, Бойки і Лемки. Всі вони — Українці.

Над Дніпром лежить найбільше українське місто — Київ. Много наших стрільців бачило Дніпро і Київ. Ще є у нас багато великих і красних міст. Є Львів, Харків, Одеса, Січеслав, Полтава, Кременчуг, Винниця і інші.

Красний наш рідний край. Хочеться в ньому жити, хочеться для нього працювати.

Давні наші предки.

Давні наші предки ділилися на племена. Кожде плем'я мало свою окремішню назву. Ті, що жили серед просторих піль, довкола Києва, — називалися: Поляне; ті що в лісах мешкали — називалися: Деревляне. Ще були: Уличі, Хорвати, Тиверці, Дуліби, Сіверяне. Життя давних наших предків було дуже просте. Все, що потребували для життя, мусіли зробити власними руками, або здобути силою і зручністю.

Їх заняття було різнородне. Котрі жили серед піль, занималися хліборобством; ті, що в лісах — ловецтвом; над ріками — риболовством; на степах і полонинах — скотарством. Так ловці, як і скотарі змінювали часто свій осідок; переходили зі всім своїм добром з місця на місце, шукаючи звіря і паші. Лиш хлібороби жили постійно на одному місці.

Жили великими збірними родинами, які числили іноді й по трийцять душ. Головою в роді був усе найстарший дід. Він розпоряджав всіми кождоденними працями. Всі слухали його приказів. Неслухняних проганяли з родини. Прогнаний мусів пристати до чужого роду і там виконувати найтяжчі роботи, або покаятися і просити о дозвіл вернути до свого роду.

Жінки сповняли всі домашні роботи, а також занималися тканням, виправою шкір, шиттям одягів. Вони де-коли виробляли луки й стріли.

Кілька або кільканадцять родин (родів) творили — плем'я.

Кожде плем'я вибирало собі начальника — князя. У важних справах князь скликавав віче, то є раду із найстарших представників поодиноких родів. Що віче присудило, те князь виконував.

Віра і звичаї наших предків.

Віра наших давних предків була поганська. Вони вірили в різних богів. Найстарший бог був Перун. Він кидав громи, убивав і палив грішних людей. Що Перун запалив, не вільно було гасити, щоби не розгнівати його. Між темними людьми ще й до нині задержався той звичай, що не гасять огню від грому. Великої пошани дізнавали боги: Дажбог, Велес, Ярило та богині: Лада і Весна.

Дажбог давав людям щастя і багатство. Велес охороняв худобу від пошестий, диких звірів і всякого нещастя. Ярило ломив леди і будив зі сну дерева. Весна квітчала розбуджену природу квіттям і наливала квіти пахощами. Лада будила в серцях молоді любов, опікувалася zalюбленими і зводила на їх спільне життя.

Ще були й менші боги та духи: лісовики, водяники,

болотяники (дітки), злидні. Вірили також у людей з надприродною силою, як: відьми, бісоркані, чарівниці та вовкулаки.

На честь богів обходили різні свята. На честь Дажбога, (що був богом сонця) обходили свято Коляди, яке тревало два тижні і припадало на той час, що наше Різдво. Із звичаїв того свята задержалися до нині звичаї Святого Вечера і колядовання та щедровання під вікнами. Залишилася також назва: коляди для різдвяних пісень.

На весні обходила молодіж — хлопці і дівчата — свято Весни. Дівчата сходилися в гаю богині Весни. Там виводили танці і співали на її честь весняні співанки: гаївки. З тих звичаїв задержалися до нині дівочі забави: гагілки, які відбуваються на Великдень коло церкви.

Свято Велеса обходили на весні, як виганяли худобу на пашу. Тоді приносили Велесови на жертву найкращу скотину зі своїх стад. Худобу прикрашували вінцями, а перед ліскою (воротами) запалювали вогні з ріща і сміття, щоби прогнати нечисті сили, що чигають на безборонну німину (худобу).

Богині Ладі складали жертви залюблені і щасливі новоженці. При тім співали на честь богині пісні, які називали: ладканки. І нині на весіллях ладкають, то є: співають різні весільні співанки, які нагадують давні ладканки.

Було ще много менших свят, з котрими зв'язані були різні повіря, вороження і забави. По тих святах лишилися до нині сліди, пр. андріївські вороження, купальські забави в ніч перед св. Іваном, заборона шити або прости в деякі робочі дні та інші.

Вірили наші предки, що по смерті переходить людина на другий ліпший світ і там продовжає своє життя. Для того прибирали померших в найкращий одяг, а в могилу клали найпотрібніші для життя предмети: посуду, їду, напитек і зброю.

В пам'ять померших справляли осьмого, сорокового дня і кожного року поминки. Звичай той задержався у нас до нині.

Перші Київські князі.

У давнині мали ми свою державу. Начальниками в нашій державі були князі. Перші наші князі мешкали

в Києві. Найславніші з них були: Олег, Ігор, Св. Ольга, Святослав, Володимир Великий і Ярослав Мудрий.

Перші наші князі, аж до Володимира Великого, були поганської віри. Св. Ольга пізнала була від грецьких купців християнську віру і охрестилася. Але її син Ігор і цілий нарід придержувався поганської віри.

Внук Ольги, князь Володимир Великий, задумав оженитися з сестрою грецького цісаря — Анною. Анна була

Ярослав Мудрий

християнкою. Грецький цісар не хотів віддати сестри за поганського князя. Тоді Володимир охрестився і оженився з царівною Анною.

За намовою жінки і грецького цісаря, охрестив Володимир цілий наш нарід. Перше хрещення в Києві відбулося так: На приказ князя зійшлися всі Київляни над ріку Дніпро і станули по коліна у воді. Малих дітей держали матері на руках. Прийшли грецькі священники, відчитали молитви і всіх нараз охрестили.

Поганських ідолів казав Володимир повалити, а на їх місце ставив церкви. При церквах заводив школи, в котрих князівські і боярські діти училися грамоти.

Боярами називалися князівські урядники і достойники. Володимир казав карбувати (чеканити) перші українські гроші зі срібла і золота.

Син Володимира, Ярослав Мудрий, продовжав розпочате Володимиром хрещення, бо було ще багато міст і сіл нехрещених. Будував церкви, закладав школи і книгозбірні. Приказав ученим людям переложити з грецької мови на нашу Святе Письмо і списати до одної книги всі закони.

Володимир Мономах

Перед смертю розділив Ярослав Київську державу поміж шістьох своїх синів. Се було для нашого народу велике нещастя, бо князі не жили в згоді і часто воювали між собою. Нарід біднів, а могутча українська держава почала упадати.

Галицька держава.

За приміром Ярослава, почали і його сини та внуки ділити свої землі на уділи. Через ті поділи, велика Київська держава розпалася на малі князівства. В кожному більшому місті панував окремий князь. На Київ стали на-

падати спершу Половці, а пізніше Москалі і знищили його. Не було кому оборонити, бо князі воювали між собою за уділи.

Внук Ярослава Мудрого, князь Ростислав, віддав своїм синам землю перемиську, звенигородську і теребовельську. В Перемишлі панував — Рурик, у Звенигороді — Володар, а в Теребовлі — Василько.

Син Володаря — Володимирко, по смерті Рурика, злучив землю звенигородську з перемиською, а пізніше

Татари женуть бранців у полон

переніс столицю до Галича і запанував над цілою галицькою землею. З того часу Галич став столицею Галицького, а пізніше й Володимирського князівства. (Володимирське князівство, то нинішня Волинь і Холмщина).

Найславніші галицькі князі були: Ярослав, Осьмомисл, Роман Мстиславич, король Данило і Лев І.

За пановання короля Данила напали на наш край Татари. Вони зруйнували багато міст і сіл, а велике число людей убили, або забрали в неволю.

По відході Татар почав Данило відбудовувати попалені города і села. Тоді то побудував два нові города: Львів і Холм.

Син Данила — Лев I. переніс столицю з Галича до Львова. Великий і славний Галич почав упадати, а Львів зростати. Нині Галич маленьке містечко, а Львів найбільше місто на галицькій Україні.

Король Данило

Князь Лев I.

По смерті Льва I. панували в Галичині ще чотири князі: Юрій I. Лев II. Андрій і Юрій II.

Юрій II. умер в молодім віці і не лишив дітей. По його смерті завоювали нашу землю Поляки і Литовці.

Козаччина.

Настали сумні часи. Галицька земля дісталася по тяжких боях під панування Польщі. Київщину завоювали Татари. Від Татар відібрали Київщину Литовці.

Литовці злучили Київщину з Володимирською землею і утворили литовсько-руську державу. Українцям добре було жити в литовсько-руській державі, але не довго. Литовські князі посвоячилися з польськими королями, а литовсько-руську державу злучили з Польщею в одну польсько-литовську державу. З того часу починається занепад українського народу.

На Україні було много вільної, ще ніколи не ораної

землі. Польські королі віддали ті землі польським панам. Пани завели панщину. Наш^е нарід мусів задармо робити на панів на забраних землях. Хто^{не} хотів даром^і робити,

Запороський козак

того панські гайдуки немилосерно побивали. Старі терпіли і гнули спину під удари нагаїв. Молоді не хотіли терпіти. Покидали свої оселі і втікали в степи над Дніпром. Скоро назбиралося таких утікачів много тисяч. Тай нових утіка-

чів все прибувало. Втікачі ті зорганізувалися в куріні (полки) і утворили козацьке військо.

Козаки жили як браття. Все надбане добро було у них спільне. Що року вибирали собі курінних і сотенних старшин, а всі куріні разом вибирали собі начального вождя-гетьмана.

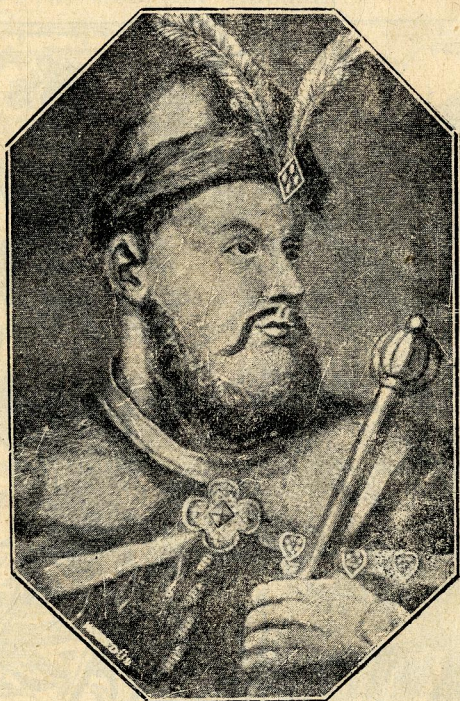
Петро Конашевич Сагайдачний

Козаки воювали довго з Поляками. Вони хотіли відвоювати від Польщі всі українські землі і прилучити до козацької держави. Раз вже були зайшли аж під Львів і Замостє, але мусіли вернути за Збруч. Також воювали з Москалями, Татарами і Турками.

Найславнійші наші гетьмани були: Петро Конашевич

Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа.

Про українських козаків і їх війни написано много

Петро Дорошенко

прегарних книжечок. Хто хоче довідатися більше про козацьке славне військо, нехай купує ті книжечки і читає!

Ведмедівська попівна.

Її матір зарубали Татари, а дівчина Уляна остала сиротою, одиначкою у батька. У воєнні часи зростала. Аж раз опять Турки облягли містечко Ведмедівку. Хоробро боронилися міщани зпоза мурів міста, а відваги додавала їм Уляна. А коли командант, притиснений голодом, хотів вже здати замок ворогам, Уляна стала на чолі оружного

відділу, випала з міста і вдарила сміло на Турків. Боролася завзято, не пощадила навіть лютого їй колись козака, що тепер став зрадником і перейшов на сторону ворога. Та в бою і сама Уляна смерть найшла. Але примір хороброї

Ведмедівська попівна рубає яничарів

дівчини підбадьорив Ведмедівців і приніс їм перемогу. Поховали Уляну у зеленому садку, а український народ і до нині співає про неї:

Ведмедівська попівна перемогу вчинила,
Сімсот Турок-яничар з коней повалила.

Рідна мова.

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.

Як ту мову мож забути,
Таж звуками тими
Ми до Бога мольби слали
Ще дітьми малими.
У тій мові ми співали,
При грі розмовляли,
У тій мові нам минувшість
Нашу розказали.

І. Воробкевич.

Кілько Українців живе на світі і де вони живуть.

I.

Наша українська земля є дуже простора. Живе на нашій землі 40 мільйонів людей. З того припадає на українців 30 мільйонів, на інші народності, як: поляків, жидів, москалів, румунів, мадярів, німців, словаків, болгар, греків — 10 мільйонів.

На кожних 100 людей — припадає 75 українців, а 25 інших народностей.

II.

Всіх українців на цілім світі є 36 мільйонів. З того живе:

На Радянській Україні	23 мільйони
В Польщі	6 мільйонів
В Бессарабії і Буковині	1 мільйон
На Закарпаттю (під Чехами)	$\frac{1}{2}$ мільйона
На Кубані	$1\frac{1}{2}$ „
В Московщині	$1\frac{1}{2}$ „
В Америці	$1\frac{1}{2}$ „
В Азії	$\frac{1}{2}$ „
На еміграції в різних державах	$\frac{1}{2}$ „

III.

Найбільші міста на українських землях.

Київ	428 тис. жит.	Катеринослав	163 тис. жит.
Одеса	401 „ „	Чернівці	90 „ „
Харків	270 „ „	Полтава	88 „ „
Львів	220 „ „	Зіновієвськ	78 „ „

Херсон . . .	75 тис. жит.	Коломия . .	41 тисяч жит.
Житомир . . .	69 " "	Тернопіль .	31 " "
Кременчуг . .	55 " "	Рівне . . .	30 " "
Станиславів .	55 " "	Берестє . .	29 " "
Винниця . . .	52 " "	Стрий . . .	27 " "
Запоріжжя . .	50 " "	Дрогобич .	27 " "
Перемишль .	48 " "	Ужгород . .	21 " "

Населення Київ і Одеси значно зменшилося. Перед війною оба ті міста числили поверх 600 тисяч людей.

Рідна Школа.

До війни жили в Європі народи пануючі, котрі мали свої держави і поневолені народи, що жили в чужих державах.

Пануючі народи мали свої рідні школи. В тих школах виховували свою молодіж в ріднім, патріотичнім дусі.

Деякі поневолені народи, хоч жили в чужій державі, мали також свої рідні школи. Наприклад Поляки і Чехи, хоч жили в Австрії, мали свої рідні школи. В тих школах виховували свідомих, патріотичних громадян, а ті свідомі громадяне збудували опісля свої рідні держави: польську й чеську. Ми, Українці, не збудували своєї держави, бо не мали рідної школи і не виховали свідомого громадянства.

Чехи й Поляки стали господарями на своїй землі, а ми остали на своїй рідній землі наймитами чужих народів.

Щоби ми не залишилися вічними наймитами, заснувалося товариство: Рідна Школа. Те товариство закладає по містах і селах рідні, українські школи. В тих школах учать рідні учителі і виховують молодіж на свідомих, патріотичних громадян.

На удержання рідних шкіл треба багато грошей. Треба будувати школи, купувати лавки, столи, шафи, мапи, книжки то що. Треба оплачувати учителів і опалювати кляси.

На ті потреби складають гроші всі Українці в цілім краю. Складають не раз на рік, а кожного місяця, бо видатки є кожного місяця і кожного дня.

Хто чуває себе українцем, хто хоче, щоби його діти були свідомими українськими горожанами, нехай складає кожного місяця жертви на Рідну Школу.

Університети для селян.

У нас не в кожному селі найдете народну школу, а в таких краях, як Швеція, Данія, Норвегія, існують по селах т. зв. університети для селян. Се є вищі школи, де побирають науку люде дорослі, в літах 20—30, що вже скінчили початкову школу. Звичайна річ, ті університети не такі, як ті, куди приймають молодих людей з укінченою гімназією, а всеж таки дають вони селянам таку доповнюючу освіту, про яку нашим селянам ще й не снилося. В Швеції, приміром, такі університети працюють в зимі, коли у селян більше вільного часу. Селяне сходяться тоді до одного села і там лишаються 3—5 місяців. Після 2—3 літ такої науки вони виходять з таким знанням, яке потрібне в житттю людям праці і громадянам держави.

Рідна школа.

В ній плекаєсь рідне слово,
В ній надія на обнову,
З неї вилесьь, наче море,
Струя світла у простори.
І огріє хлопські тини
І проміння в хату кине
І розжене тьму довкола —
Українська рідна школа!

З неї вийде племя сміле,
Що поборе вражі сили,
Що обійме менших братий,
Сонних кликне в труд завзятий,
А в тім труді зломить пута;
Що в них наша доля скута
І підійме рабські чола —
Українська рідна школа!

К. Малицька

Підпис.

Мала Доця ходила поза плечі газдів, що писали коло довгого стола свої імена. Кожий зі взору. Грубими руками оті писарі обходили з кожного боку, відки би найліпше їм почати. Грудьми притискали так до стола, що той аж скрипів. Наука йшла тихенько, лишень чути було мляскання губів, як газди мачали олівець в роті. А білявенька Доця заглядала до кожного, чи добре пише.

— Доцю, гей, а подивися, як воно виглядає...

— Ще чепірнате таке, як нечесане повісмо! Ще пишійть!

І газда пхав олівець у рот і зачинав знова писати.

— Ану-ко, глипни на моє, бо я вже його чешу другий вечір, аж мене груди болять. Ану читай, що я написав.

— Павло Лазиренко.

— Акурат я! Та так воно там стоїть, що кожний пізнає?

— Хто вчений — та кожний!

І Павло почервонів з утіхи і оглядав карточку з усіх боків.

— Ану-ко, я ще раз його випишу.

І нахилився і слинив олівець.

На лаві сидів старий Яків Яримів і з великим вдово-венням дивився на оту науку. Врешті не міг витримати, щоби не заговорити.

— Мой, газди, та лишіть трохи на завтра, таже груди вам потріскають.

Газди підняли голови і як пришиблені виглядали.

— Вишукав вам добро тай маєте мені подякувати, а Доці маєте дарунок купити.

— Та хто вас на таке нарадив?

— Біда мене на це нарадила.

— Яка біда?

— Векслі!

— І старий став розповідати вже сотний раз, як то було.

— Таже всі знаєте, щом на горівку не везав землю по банках, бо би ня Бог скарвав. Але стара мене за-пхала.

— Яка стара?

— Ви мой і молоді і вчитесь виджу письма тай нічо не знаєте. Виходить з комори тай каже: мой, старий, таже муки нема лиш зо дві мисчині в міху. А я подумав, подумав тай гай до міста писатися на сотку до заволічкового банку.

— Прийшов я, знаєте, до того банку і кажу, так і так: не стало хліба межи діти тай прошу пане, вашої ласки тай божої, позичити сотку.

— Грунт маєш?

— Є, пане, таже без ґрунту сегодня ніхто не дасть.

— А стоїть на тобі?

— На мені!

— Табиль чиста?

— Гет все чисто.

— Довги маєш?

— Та десь межи жидами є не такий то довг, лиш струп. Та вже за цю сотку і хліба межи діти кину і жидам рот заткаю.

— То принеси аркушок тай підеш на засідання.

— Та коли прийти на те засідання?

— Говори до мужика, тебе на засідання не треба, лиш паперів.

— Вибачийте мені, пане, бо я не порозумів, а папери — ось вони. Тай витяг з пазухи тай подав. Там, кажу, десь є все, бо я то до купи все складаю, всі письма. Я, видите, тому не розумію нічо та все тото разом тримаю. Перебрав він, найшов що до него тай каже: за тиждень прийди.

— Ходив я зо три рази, аж каже нарешті, що є гроші ухвалені.

— А вмієш, старий, писати?

— Ей, де пане! У школі мене не вчили, у війську не був, то й цілком сліпий.

— То мусиш підписуватися у нотаря.

— Я, прошу, покладу знак своєв руков, ось хрестик, а ви підпишіть...

— Не можна, каже, на векслях хрестів класти.

— А я в гадках став. Це як возьмуть упис, як процент наперед відберуть, як нотарєви заплачу тай того капіталу мало, що мені лишиться.

— Звертівся я по місті за ручителем, тай надигаю шевця, того злодюгу Лянчицького. Воно біда все нипає по місті. Став я тай розказую за свою біду.

— Хлоп, каже, все дурний, гниє цілу зиму тай би не навчився навіть своє порекло на письмі покласти!

— А хоть ти злодуга вічна і помийник жидівський, але слова добрі маєш, погадав я собі тай побіг далі.

— Привів ручителів, підписали у нотаря, але з сотки трийця левів обірвали.

— Несу я ті гроші до дому, а той швець мені з голови не вилазить. Злодій то злодій, але слушні слова говорить. Отже рвуть шкуру, здійсмають, як з вола. Сотку ніби узяв, а до дому що несеш?

На отім місці Яків все плював і тепер плюнув.

— Кождий хоче від руки, кождий хоче дурнички, а то бо вже так стало тісно, що раз тісно.

— Поклав я гроші у скриню, а сам до Доці. Ти, Доцько, діда навчи підписати намено, най дід панам горло не напихає, бо воно напхане. Я волю тобі плахтиночку купити...

— Тай навчила! Тай ви по селі перечули та з діда насміхалися. Але прийшло до крутого, треба векслі підписувати, а ви за дідом до Доці. Я вам дорогу показав, що вже не мете гроші утрачати.

— Та вже не мемо — відповідали газди — та маємо вам подякувати тай Доці, нашій навчительці.

— Але маєте всі їй по дарункови принести.

— Таже певне...

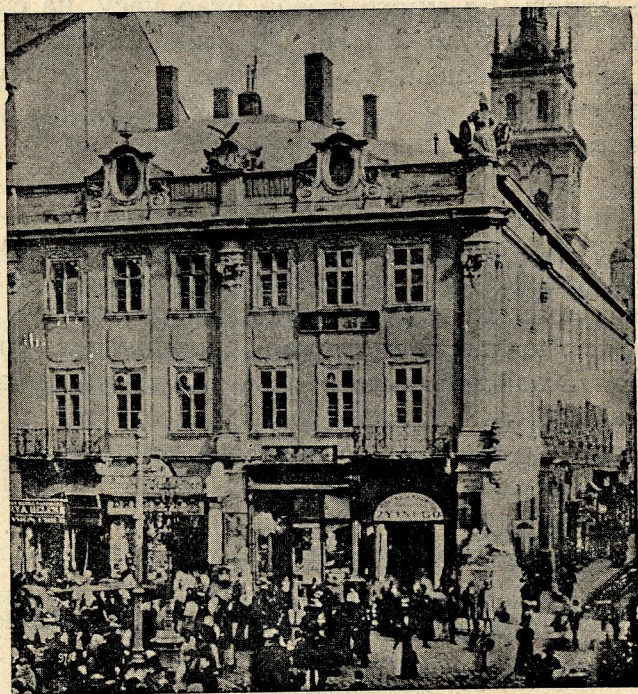
Доцька сиділа на печі і дуже тішилася а її мама усміхалася.

Василь Стефаник.

Товариство „Просвіта“.

Се найстарше українське товариство в Галичині, матір всіх інших організацій, які з неї вийшли. На протязі шістдесяти літ свого існування, розкинула „Просвіта“ між народом міліони просвітних книжечок, заснувала тисячі читалень, сотки крамниць, позичкових кас, громадських шпихлів і господарських спілок. По більших і менших містах має кількадесят своїх філій.

Кожний свідомий українець, кожда українка повинні вступити в члени „Просвіти“. Се національна краєва ор-

Дім „Просвіти“

ганізація, якої мета: об'єднання всіх галицьких українців на полі просвітної праці для рідного народу.

Відки знаємо про те, що діялося в давнині.

Про все, що діялося в давнині, знаємо з книжок. Найдавніша українська книжка, яка описує життя нашого народу — се: Літопись Нестора. Нестор був київським монахом.

В його літописи написано, яка була давна наша віра, які панували в Києві князі, і все, що тоді діялося на нашій землі.

Крім Несторової літописи є ще кілька літописий, списаних пізніше, вже по смерті Нестора.

Всі ті старі книги були писані рукою. Писані книги були дуже дорогі, бо много треба було часу на списання такої книги і мало було людей, що вміли писати.

Нині книжки дешеві, бо друкують їх на машинах.

Як се робиться?

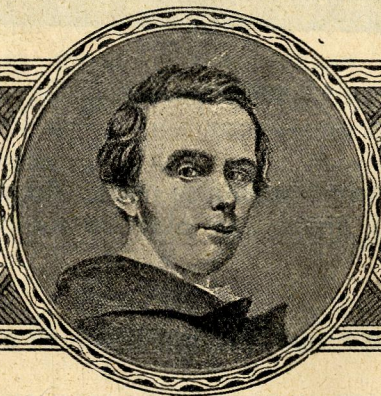
Насамперед розумний чоловік напише одну книжку рукою.

Тую написану рукою книжку віддають до друкарні. Там складачі відчитують слово за словом і складають з металевих букв цілі рядочки і сторінки, як видите в книжці. Зложені сторінки помазують друкарською фарбою, яка на воздусі зараз засихає. На помазані сторінки кладуть папір. Машина притискає накладаний папір так скоро що за один день можна відбити 20 тисяч разів.

Дятого, що машини друкують дуже скоро, стали книжки дуже дешеві. Нині навіть бідний чоловік може собі купити книжку.

Чим розумніший чоловік, тим більше в його хаті книжок.

Хто хоче бути розумним, нехай купує і читає книжки!

Тарас Шевченко.

Вже в старовині, перед народженням Христа, появилися між народом пророки. Вони ходили від міста до міста і пламенними словами голосили слова правди, наповідали народ, щоби не ступав на блудну дорогу.

Такі пророки являються і тепер. Не ходять вони від села до села, як старозавітні пророки і не голосять проповідей зібраному народови: Свої пророчі слова списують у безчисленних творах, які опісля розходяться по цілім світі, доходять і до найбіднішої хати.

Таких письменників-пророків мав і наш нарід. Найбільші з поміж них були: Тарас Шевченко та Іван Франко.

Тарас Шевченко уродився і жив на Україні, в Київщині. В тих часах нарід наш робив ще панщину, то є: мусів задармо обрабляти всі поля московських дворян.

Вся Шевченкова рідня мусіла також відрабляти панщину. Мало того, що мусіли робити: Москалі ще тримали окремих гайдуків, а ті нагайками зганяли людей на роботу. Часто побивали бідних кріпаків до крові.

Тарас, хоч вивчився і не робив панщини, то однако пам'ятав все про те, як дуже мучать московські пани наш нарід.

Він почав писати вірші, в яких представляв злидні нашого народу, представляв панські знущання над народом. Дорікав за те панам, урядникам і цареві. Домагався знесення панщини і грозив пімстою народу.

Писання ті не подобалися цареві і панам. Шевченка арештовано і заслано на Сибір, де він прожив цілих 10 років у тяжкій військовій службі.

Повернув на Україну 1857 р., але вже хорий. Умер 1861 року. До самої смерті не переставав писати, не переставав домагатися знесення панщини.

Із Шевченкових творів видно, що Він Україну і нарід любив над усе, що жив і працював тільки для рідного народу.

За те й нарід український почитає Шевченка як свого національного пророка. Його всі твори списані в одній великій книзі, що називається: „Кобзар“. Книга та повинна знаходитися в кожній українській хаті.

На всіх просторах української землі нема й одного села, де би не знали: хто такий Шевченко і за що Він боровся.

Пам'ять про Шевченка в нашім народі ніколи не загине.

Учітєся!

Учітєся, брати мої,
Думайте, читайте!
І чужого научайтєсь,
Свого не цурайтєсь,
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,

Чужі люде цураютьсѧ,
В хату не пускають,
Свої діти мов чужії,
І немає злomu
По всій землі безконечній
Веселого дому.

Тарас Шевченко.

Вечір.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть;
Плугаторі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Семя вечеря коло хати;
Вечірня зіронька встає;
Дочка вечерю подає,
А мати хоче научати,
Та соловейко недає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх.
Й сама заснула коло них.
Затихло все. Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Т. Шевченко.

Ой одна я, одна.

Ой одна я, одна,
Як билинонька в полі,
Та не дав мені Бог
Ані щастя, ні долі.
Тільки дав мені Бог
Красу, карії очі, —
Та й ті виплакала
В самотині дівочій.

Ані братіка я,
Ні сестрички не знала,
Між чужими зросла,
Та вже й вянути стала...
Деж дружина моя?
Де ви, добрії люде?
Їх нема, — я сама,
А дружини й не буде.

Т. Шевченко.

Мені однаково.

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде

Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько мені.

В неволі виріс між чужими,
І, неоплаканий своїми,
В неволі плачучи умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій не своїй землі.
І не помяне батько з сином,
Не скаже синові: Молись,
Молися, сину! За Вкраїну
Його замучили колись.

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні.
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!

Т. Шевченко.

Заповіт.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій.
Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, оттоді я
І лани і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. А до того —
Я не знаю Бога.

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте.
І вражою злою кровю
Волю окропіте!
І мене в семі великій,
В семі вольній, новій
Не забудьте помянути
Незлим, тихим словом!

Т. Шевченко.

Маркіян Шашкевич.

„Зірничка розсвіту“ на галицькій Україні. Він перший починає писати у нас живою народньою мовою, такою, якою говорить сільський нарід. До його часів, себто до р. 1837., писали наші вчені або по польськи, або церковщиною, або такою путаницею, що ніхто цього не розумів. Шашкевич перший звернувся до народа і його простою, а широко і гарною мовою заговорив до всіх Українців. Написав небагато, але те, що написав, має для нас велику вартість.

Память поета пошанувала українська суспільність в 50 літ по його смерті, перенесенням його тіла з кладовища в Новосілках до Львова, де нині спочиває у гарній гробниці на Личаківськiм кладовищі.

Веснянка.

Цвітка дрібная
Молила неньку,
Весну раненьку:
„Нене рідная!

Вволи ми волю,
Дай мені долю,
Щоб я зацвила,
Весь луг вкрасила.

Щоби я була
Як зоря ясна,
Як сонце красна,
Щоб я згорнула
Весь світ до себе“.

„Доню голубко!
Жаль мені тебе,
Гарная любко.

Бо вихор свисне,
Мороз потисне,
Головку склониш,
Листоньки зрониш,
Жаль серцю буде“.

М. Шашкевич.

Іван Франко.

Се найбільший український письменник. Син сільського коваля, із села Нагуєвич у Дрогобиччині, вже змалку звик був бачити тяжку працю і її поклав собі метою життя для добра українського народу.

Писав він багато і різного: писав прегарні поеми-вір-

ші, писав повісти, учені розвідки, драматичні твори, перекладав з чужих мов на українську. З його повістей найбільша історична повість з часів нападу Татар на Галичину, п. з. „Захар Беркут“. З поем найкраща: „Панські жарти“, в якій змалював автор послідні часи панщиняного лихоліття в Галичині і перший Великдень на волі. Складав також Франко твори і для молодіжи, з яких найбільше подобається старим і молодим звіринний епос: „Лис Микита“.

Франко помер у Львові, у час воєнної заверухи, 26 мая 1916 р. До кінця життя вірив він у відродження українського народа і віщував йому:

„Та прийде час і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, вперешешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі...“

Кождий думай, що в тім місци,
Де стоїш ти у вогни,
Важиться тепер вся доля
Величезної війни.
Як подашся не достоїш,
Захитаєшся, як тїнь,
Пропаде столітня праця
Многих-многих поколінь.

Ів. Франко.

Дивувалась зима.

Дивувалась зима,
Чом се тають сніги,
Чом леди присли всі
На широкій ріці?

Дивувалась зима,
Чом так слабне она,
Де той легіт бересь,
Що теплом пронима?

Дивувалась зима,
Як се скріпла земля
Наливаєсь теплом,
Оживає що дня?

Дивувалась зима,
Як посміли над сніг
Проклюнутись квітки
Запахущі дрібні.

І дунула на них
Вітром з уст ледяних
І пластом почала
Сніг метати на них.

Похилились квітки,
Посумніли замклись;
Шуря-буря пройшла,
Они знов піднялись.

І найдужше над тим
Дивувалась зима:
Що над цвіт той дрібний
В неї сили нема!

Іван Франко.

З Новим Роком.

Сійся, родися жито, пшениця,
Хлібець насушний, всяка пашниця,
Щоб добро плило в стайні, стодоли
І не забракло хліба, ні соли,
І не навідав хлопської хати
Ворог найтяжший — голод проклятий.

Сійся, родися серед народа
Віра, надія, любов і згода,
Щоб в дні тривоги стояли люди
Серце при серцю і груди при груди.
Щоб в хвилях смутку, в чорній зневірі
Шукали сонця крізь хмари сірі,
І навіть в бурю, хоч громи грають,
Не попадали в кігті одчаю.

Сійся, родися скрізь по Україні
Науки ясне, чисте промінне,
Щоб не чорніли пільми безкраї
Де ворог зради сіть розпинає,
Щоб в світлі сонця люд обновився,
Серце очистив, духом скріпився
І йшов промінним шляхом спасення
Через просвіту — до воскресення!

К. Малицька.

Культура і некультурність.

Хто з нас не видів циганів, що переїзжать з місця на місце? Яке нужденне їх життя! Мешкають по шатрах, обкурені димом, брудні, обдерті; їдять всякі відпадки — навіть здохлину; жебрають і крадуть. Хто з нас хотів би жити з ними в їх шатрі?

Ніхто! Найбідніший наш чоловік, навіть жебрак, оминає їх, гидиться їх. Називаємо їх некультурними, а себе культурними.

Чомуж то так?

А то тому, що спосіб нашого життя красший і вигідніший. Тому, що ми жиємо не з дня на день тим, що вижебраємо, або вкрадемо, але працюємо постійно, а зароблений гріш розділюємо розумно на всі потреби: на їду, на одяг, на домашні потреби, на господарство. І тому ще, що ми дбаємо не лиш про їду, але також про вигоди тілесні, про наше здоров'я і про потреби душевні, про просвіту.

Наш нарід культурний. Але культура наша ще не велика. Є багато народів культурніших від нашого. Тай ті культурніші народи не вдовольняються своїм способом життя. Кождий нарід придивляється до життя других народів, і що побачить доброго у них, те заводить у себе.

Так треба і нам робити. Придивляймося до життя других народів і що побачимо у них доброго, заводім таке у себе. А є що нам переймати від других. У нас і хати не такі, як треба, і страва і чистота, і спосіб господарювання, і забави і много-много річей не такі, як у народів культурніших: Німців, Французів, Англійців, або хочби Чехів.

Як не будемо переймати від культурніших народів їхнього способу життя, то за кількадесять літ останемо так далеко позаду, як далеко позаду нас остали цигани. А високо-культурні народи назвуть нас некультурним народом, як ми називаємо тепер циганів.

Дві сіножати.

Колись була одна сіножата. Нині розділена плотом на дві. Права половина належить до Васися, а ліва до Андрія Побережників — двох рідних братів. Старший, Василь,

повернув з війни в 1918 р. і засів на батьківщині. Молодший воював ще довго, блукав кілька років по чужих краях на еміграції. Повернув щойно 1924 року. Старший брат відділив молодшому його частку. Велику сіножать розділили на дві рівні частини.

Сіножать була трохи мокра. Андрій не жалував труду. Викопав впродовж цілої своєї частки рів на 60 цм. глибокий. Вибрану землю розкинув тонкою верствою по цілій сіножати. Потім навіз гною і приорав його. На оранці засіяв мішанку з різних добрих трав.

Не подобалася така робота Василеві. — Дурне ти робиш, брате, — каже одного дня до Андрія — шкода гною, трава і так росте добре сама. Можна двічі косити. Як би той гній дати під кукурузу, булоб хліба на цілий рік.

— Може то, брате, і недуже дурне, побачимо пізніше — каже Андрій.

Минув тиждень-другий, сіножать зазеленіла, гейби рутою вкрилася. Минув місяць-другий, трава висше пояса сягає. Такої трави ніхто в селі ніколи не видів. Три рази косив. Такого сіна, отави наскладав, що сталоб на зимівлю для двох пар коней.

Продав часть сіна, купив дві корови.

Минула зима, не сидить Андрій в хаті: Прочищує рів на сіножати; скородить боронами, посипає каїнітом. Росте трава, росте як на дріжджах. Ще більше зібрав сіна і отави, як минушого року.

А у Василя? Така сама частка, а сіна на половину менше тай гірше. Не каже він уже: „Дурне ти робиш брате“.

— Ба, де ти так вивчився господарити — питає раз Василь Андрія?

— На чужині, братіку, між розумними господарями бував; працював у них, от вони й передали мені трохи свого розуму — дай їм Боже здоров'я!

— А ти, брате, і мене підучив би трохи розумнійше господарити...

— Від щирої душі поможу тобі, брате! І тобі і другим господарам. Кожному поможу, хто захоче поради і помочі.

Як господарять на полях?

Не всюди однаково господарять. Не всюди однакову кількість збирають з поля. В одних краях збирають з поля більше плодів, в других менше. Хто не ходив по чужих краях, скаже: де ліпші землі, там збирають більше, де гірші — там менше. Не скаже того такий чоловік, що бував у чужих краях.

Хто був у Німеччині, видів, що там землі гірші, як наші. Там землі піскові, такі, як у нас в околицях Яворова. А з тої землі збирають Німці тричі більше плодів, як у нас коло Яворова, а двічі більше, як у Збаражчині, або Тернопільщині.

Якаж тому причина?

Щоби ліпше порозуміти тую причину нагадаймо, як виживляють свиней надвірняків, а як кормників. Надвірнякови зварять трохи лупини, замішають полови, придадуть пригорщу грису, миску помий і досить. Кормникови варять бульбу, додають до неї ячмінної, або кукурузяної муки. Спочатку більше бульби, а менше муки. Потім поступенно бульби зменшають, а муки прибавляють. Часом доходить аж до того, що кормник дістає саму кулешу.

Наша земля тому видає менше плодів, бо наші господарі ходять коло землі так, як коло *надвірняка*. У німців родить більше, бо вони ходять коло землі так, як коло *кормника*.

Наші господарі ще й нині господарять так, як господарили їхні батьки. Уживають таких самих плугів, якими орали їх батьки; орють до тої глибини, що й батьки орали; тількиж і такого самого дають гною, як батьки давали. Ще й сіють таксамо і таке саме насіння, яке батьки сіяли. Тому й родиться нам так мало, як колись батькам родилося.

Німецькі господарі, французькі, чеські, данські, що року придумують щось нове: нові поживи для ростин — штучні погної; нові знаряди господарські, нові способи орки, сійби, нові виплекують насіння. А все длятого, щоби більше зібрати з поля, щоби за працю мати більшу заплату. Тепер уже зачинають збіже не сіяти — але — садити.

Господаровання треба учитися. То не легка наука, але дуже поплатна. Учений господар, то так, як би лікар, а невчений, то наче знахор.

Мрака і хмари.

На весні і в осені, появляється часто над землею мрака. Мрака то густа водна пара. Через день парує земля, парує вода в ріках і ставах. Пара є рідка і йде все в гору. В ночі воздух остуджується, пара густне, стає тяжша, спускається в низ і наче димом окутує землю.

Мрака часом так згусне, що аж в дрібнесенькі капельки зібеться. Тоді вона не може уноситися у воздуху тай осідає на землю. Від того мокріє вся земля, немов від дощу. Як мрака осідає, кажуть люде, що буде погода. І правду кажуть, бо як мрака піднесеться в гору, то збирається в хмари, а з хмар звичайно падає дощ.

Мраки для хліборобства дуже хосенні. На весні і в осені охороняють землю від приморозків. В літі остуджена мрака осідає в ночі на землю і творить росу. Роса оживлює, привялі від денної спеки, ростини.

Найбільше мрак збирається над морями. Вітри підносять ті мраки в гору, заганяють в далекі сторони, а тоді падають з них великі дощі. Чим більше приженуть вітри хмар, тим довше падають дощі.

В зимі дрібненькі частинки пари замерзають, падають на себе, а від того творяться платочки, які падають на землю. Ті падучі платочки називаємо снігом. Коли пара замерзає близько землі, то замерзлі частинки осідають на деревах, дахах, плотах, а навіть на людях і звірятах. Таку замерзлу пару називаємо інеєм.

Сніг та іней хоронять ростини від вимерзнення в зимі.

Воздух і дихання.

Зі всіх сторін окружає нашу землю воздух. Воздухом дихають люде і звірята. Чистий воздух складається з двох газів: кисня і азоту. Однак чистого воздуха в природі майже ніколи нема, хіба на високих горах. У воздуху, крім кисня і азоту, знаходиться ще пара водна, порошок, дим і ще один газ дуже шкідливий для здоров'я: двоокис вугля. Той газ витворюється всюди там, де щось кисне або гниє, пр. як кисне капуста, огірки, тісто, при ферментації вина, пива і затиру в горальнях, при гниттю

дерева, лупинок, сміття, то що. Також люде і звірята видихують зі себе двоокис вугля.

Воздух, яким дихаємо, повинен бути як найчистіший. На дворі воздух все чистіший, як у хаті, бо вітри його перемішують. Коли в яким місци щось кисне, або гние, то двоокис вугля, який при тім витворюється, вітер розганяє на всі сторони. Перемішаний з величезними масами чистого воздуха двоокис може нам дуже мало пошкодити. Те саме діється з димом і порохом.

Колиж у хаті щось кисне або гние, коли накуриться або напорошиться пр. при замітанню глиняної долівки, то вся тота нечистота лишається у воздуху. Люде в хаті мусять тою нечистотою дихати і тим ушкоджують своє здоровля.

Знаємо всі, що люде, котрі працюють по фабриках, або при таких машинах, що занечищують воздух газами, порохом і димом, не доживають глибокої старости. Таксамо люде, що проживають в малих, курних, душних хатах, часто хворіють, скоро старіються і скоро умирають.

Щоби охоронити своє здоровля від слабостей, а тимсамим продовжити свій вік, треба старатися, щоби воздух у хаті все був чистий. Капуста і огірки можуть стояти підчас киснення в коморі. Колиж воздух занечиститься, треба зараз повідчиняти вікна і хату добре провітрити.

Чистий воздух — то половина здоровля.

Здоровля, — то найбільший скарб чоловіка.

Вода.

Кілько то на світі води! І в морях і в ріках і в ставах і в землі — всюди вода. Тай потрібна вона дуже. Без води нічо не може жити, ні люде, ні звірята, ні рослини. Люде і звірята пють воду на те, щоби розпустити в жолудку густі страви. Розпущену страву жолудок перетравлює, висисає пожиточні соки і відсилає їх до крові. Нестравлені части відходять з калом і мочою.

По рідких стравах, пр. по молоці, не хочеться води; але по густих, пр. по каші, бульбі, м'ясі хочемо зараз пити.

Вода до пиття мусить бути чиста, свіжа і не дуже студена. Вода несвіжа нездорова, бо в такій воді, що довго

стоїть у хаті, розмножується велика кількість бактерій, які можуть спричинити всякі недуги. Студена вода остуджує жолудок, а як чоловік дуже розігрітий, то може остудити й інші частини організму, як горло і легкі. Тоді приходить дуже тяжка недуга: запалення легких, або довготривала хрипка.

Для звірят треба такої води, як для чоловіка, бо їм шкодить те саме, що й чоловікові.

Вода ще потрібна для чистоти. Воду миємо наше тіло, перемиємо білля, миємо посуду і хатну обстановку. Тай не лиш люде, а ціла природа вмивається, сполікується дощами. Як би ми не милися, не прали білля, не чистили і не мили судини, тоби засмерділися і нас би оминали здалека, ще гірше, як циганів. І природа, цілий світ засмердівся, тай неможна би на світі жити, як би його дощ не змивали.

Розумні люде запрягли воду ще й до роботи. Заставили її обертати колеса в млинах і фабриках. Пустили на ріки і моря кораблі, а вода переносить ті кораблі в далекі сторони, там де чоловік хоче. Тай не порожні кораблі, а наповнені людьми і всякими товарами.

Велика є потреба води на світі. Тому то так багато її є по всіх усядах.

Страви.

Їмо різні страви: борщ, кашу, мясо, пироги, молоко, яйця, хліб, бульбу. Пісні страви примащуємо смальцем, солониною, маслом, або олією. Немащені страви не смакують нам.

Їмо тому, щоби жити і мати силу до роботи. Хто їсть ліпші і поживніші страви, той здоровший і сильніший.

Поживні є ті страви, в котрих знаходиться білковина, товщ і мука.

Найбільше білковини знаходиться в яйцях, сирі і м'ясі. Також у горосі, бобі й фасолі знаходиться багато білковини. В горосі тільки білковини як у м'ясі. Хто не може купувати м'яса, повинен їсти страви з гороху або фасолі. Страви ті мусять бути добре зварені, бо недоварені є нестрawnі.

Мука находиться у всіх крупах і бульбі. В бульбі не багато муки. В них багато води.

Товщу у всіх стравах замало. Їх мусимо примащувати звірячим, або ростинним товщем. Найбільше товщу находиться в молоці і яйцях. Їх не мусимо примащувати. Також у вівсяних крупах є досить товщу. Вівсяну кашу треба дуже мало примащувати.

Щоби страви нам ліпше смакували додаємо ще до них трохи соли, а часом цукру.

Страви з зеленої ярини — з капусти, бураків, огірків, калярепи і прочих ярин не є поживні. Страви ті служать як смачний придаток до страв м'ясних і мучних. М'ясо з капустою, каларепою або огірками, а пироги з капустою є дуже смачні.

Щоби страви нам смакували, мусять бути добре зварені, смачно приправлені та чисто подані. І найпоживніша страва не смакує нам, коли подає її неохайна господиня; коли на ній чорна сорочка, брудна запаска, нечесане волосся; коли втирає пальцями ніс собі або дітям.

Добра господиня зварить смачний обід і без м'яса, а лиха — то і м'ясо змарнує.

Що таке — алкоголь?

Алькоголь, то велика отруя, яку люде випивають з горівкою, румом, пивом або вином. В горівці тої отруї найбільше, а в вині та пиві менше.

Алькоголь тим страшніший, що не убиває тіла відразу, як аршенник, сільний квас або инша отруя, але ділає поволі, поступенно. Помало убиває не тільки тіло, але й духа. Відразу негоден чоловік випити багато алкоголю, бо звалиться з ніг, стратить притомність. Занесуть такого п'яницю на постіль; він переспиться, а потім знову суне до коршми, і знову п'є. Послідний гріш віддає на ту отрую. А в хаті нужда, голод. Бідна жінка ночей не досипляє, послідніх сил збувається, щоби запрацювати на кусень хліба для своїх нещасних діточок, щоби прикрити наге тіло. А прийде чоловік п'янюга до дому, то викрадає послідну мірку зерна, тягне послідну верітку й несе до коршми за горівку.

Ще добре, як прийде, звалиться на постіль і спить. А то буває, починає бійку і пекло в хаті счиняє.

Алькоголь, то така отруя, що мішає чоловікови розум, відбирає пам'ять та перемінює чоловіка в худобину. Руйнує здоров'я, руйнує господарство і родинне щастя.

Як би алкоголь був такою отруєю, що від неї зараз вмирається, то не був би дуже страшний. Ну — щож: пішов, пропив 10 чи 20 золотих, умер тай кінець. Поплакала б жінка діти — тиждень чи два, а далі за роботою й забулося горе. А господарство лишилося би ціле, а діточки неголодні зростали б на радість бідної вдовиці. А так, при чоловікови-п'яниці доводиться жінці ціле життя плакати й горювати.

Алькоголь, то найбільший ворог людей! Алькоголь буває причиною більшої половини всіх злочинів на світі. Підпали, убійства, грабунки, крадіжі насильства поповняють найбільше п'яниці.

Чим темніший нарід, тим більше запивається. Наш нарід тепер горнеться дуже пильно до просвіти — то й п'яниць у нас поступово меншає.

Наслідки п'янства.

Наслідки п'янства є дуже страшні. Мозок п'яка поступово ослабає і перестає правильно працювати. Жолудок скорчується, кровавить і зле травить. Печінка і серце пухне. Сили ослабають, руки і ноги трясуться. Він тратить охоту до їди й до роботи.

Здорового, сильного чоловіка перемінює алкоголь на дряхлого, бездушного сновиду, котрого думки і кроки все лиш до коршми зміряють.

Ще більше шкодить алкоголь дітям. А прецінь є нерозумні люде, що дають дітям пити горівку. Є матері, що пють горівку в той час, як кормлять або й тоді, якносять плід. Горівка дістається до грудних желез і дитина висисає її з молоком. Таксамо упивається ще ненароджений плід, коли матері пють підчас ношення. Такі діти бувають тумановаті, дурноваті і дуже часто неспосібні до жадної праці. Стають тягарем родині, а навіть й цілої громади.

Ріжні каліцтва з уродження, як: глухота, сліпота, уломности мовних органів, являються таксамо наслідками алькоголю і то зі сторони батька. Причиною страшної хвороби — епілепсії (падачки), є також пиянство батька.

Щоби охоронити людей від страшних наслідків алькоголю, заборонили деякі держави, як: Швеція, Америка і Фінляндія, продавати алькогольні напитки прилюдно. В тих краях можна дістати алькоголь лиш в аптиках, на лікарську рецепту.

У нас багато розумних і просвічених людей не пе зовсім алькогольних напйтків, хоч можна їх всюди купити. Тепер багато українських громад у нашім краю — домагається від уряду скасування коршем по селах. Кождий сотик, виданий на горівку — зменшує добробут пияка, а збогачує коршмаря.

Почисліть кілько то видають люде на горівку щоденно, а які великі гроші з того вийдуть!

Хто пе сам один що дня за 20 сотиків горівки, то за один рік — пропе 73 золотих. Горівка є дорога — то за 20 сотиків дістане хиба такий келишок, як наперсток. Отже денно пияк пропиває найменше 1 золотий, а се за один рік винесе 365 золотих.

Село, в яким 100 осіб пропиває денно тільки по 50 сотиків — то за цілий рік видадуть вони на горівку: 18. тисяч 250 золотих.

Яка се велика скількість грошей. Кілько добра можна би в тім селі за ті гроші зробити. Можна за них збудувати прегарний мурований дім для Читальні або Кооперативи, можна заложити касу позичкову, щоби люде не задовжувалися у лихварів по містах.

Подумайте отже самі, кілько то гроша видають пияки — на марне!

Наша хата.

Три четвертини нашого життя проводимо в хаті. Від того, яка хата, залежить наше здоровля, вдоволення, а навіть мирність домашнього пожиття. А прецінь так мало ще зважаємо на вигоду і здоровність наших мешкань. Вони по більшій части тісні, низькі, вогкі, брудні і мало світляні. В тісній хаті одно другому заваджає. З того почи-

наються сварки, які доводять часто до бійки. Прийде у вечер господар до тісної, брудної хати, немає де спокійно відпочити тай втікає до коршми. Поверне до дому, знов жінка сварить за витрату гроша. Вогкість, бруд, нечистий воздух спричиняють різні недуги серед членів родини. За тим ідуть гризоти, непотрібні видатки, перешкоди в праці, а це приводить знов до непотрібних докорів і сварок. Та найважніше то те, що така нездорова хатка скорочує на 10, а то й на 20 років, наш і так недовгий вік.

Щоби хата була здорова і приємна, повинна бути простора, висока, ясна, суха, з підлогою і чисто удержувана. Повинна мати бодай дві кімнати: одну для варення і роботи, другу для спочинку і снання. Заможніші можуть мати і більше кімнат.

Хата повинна бути простора і висока для того, щоби помістилося в ній досить воздуха, котрим дихаємо. Повинна мати великі вікна на завісах, які можна кілька разів на день отворити і провітрити хату. Отвореними вікнами виходить з хати зіпсований воздух, а на його місце находить до хати свіжий, здоровий. Провітрювати треба і в зимі і то ще більше, як в літі, бо в зимі більше осіб і довше сидять в хаті. Довше світиться світло, яке теж псує і занечищує воздух. Великі повинні бути вікна для того, щоби пропускали до хати багато світла. Світло, як і воздух, потрібні для життя і здоровля.

В хатах з малими вікнами темно і вогко. Темнота ослаблює зір, а вогкість спричиняє дуже прикру недугу — гостець, від котрої ломлять кости і напухають сугави. Багато людей покалічило від тої недуги і передвчасно померло.

В темних і вогких хатах розмножується велике множество бакцилів, таких маленьких животинок, що їж можна побачити лиш через сильно побільшаючі шкла. Бакцилі спричиняють різні заразливі недуги, головно — сухоти.

Хата з великими вікнами є теплійша, як з малими, особливо, як вікна подвійні. Шкло нерепускає тепло соняшне, а не перепускає студени.

Врешті для здоровля потрібна конче підлога. Підлогу можна обмити навіть кілька разів на тиждень, коли сього потреба. Можна кілька разів на день позамітати намоченою мітлою або мокрою стиркою. При таких замітанню не піднімається порошок, який так дуже занечищує воздух.

Щоби хата була здорова, треба її удержувати у великій чистоті; бодай два рази в році вибілити вапном, всі річи і постіль часто провітрювати, а порохи витріпувати. Столи і лави треба часто і порядно змивати горячим лугом.

Чисто удержувана хата є ознакою культурности. В такій хаті почуваються всі здорово й весело, а господареві не хочеться тоді йти з такої милої хати до вонючої коршми.

Чистота тіла.

В містах є заведення для купання, котрі називаються купальні. Декуди називають їх: лазні, парні або бані. В такій купальні може кождий за невеликі гроші викупатися. Також при порядних фабриках і копальнях є купальні. Робітники, як вийдуть з фабрики, ідуть наперед до купальні, купаються і обмивають ціле тіло, а щойно тоді ідуть до дому. У нас того нема. Наші робітники виходять з фабрики як коминярі і так ідуть до дому. Тай дома не купаються, хіба дехто обмие трохи руки і лице — і на тім кінець.

Чому ж се так?

А тому, що багато наших людей не знає того, що купіль для здоров'я є дуже потрібна.

Наша шкіра ціла діркована, як сито. Дірок тих ми не видимо, бо вони дуже дрібненькі. Тими дірками доходить до тіла воздух, бо того воздуха, що вдихаємо легеньми для нашого тіла замало. Тими дірочками впливає з нашого тіла піт. Піт, се зіпсована, непотрібна і для тіла дуже шкідлива вода. Колиб ми заліпили ціле наше тіло, аж по шию, клейом, або замалювали густою фарбою то за тиждень ми попалиб у тяжку недугу спухли би і померли.

Скіру треба удержувати в чистоті, щоби порохом і брудом на позатикалися дірочки. Коли дірочки позатикаються, не доходить до нашого тіла потрібна кількість воздуха, а з тіла не може відходити піт. Тоді появляються на тілі різні прищі і боляки, короста, пархи, лишаї то що.

Всі тоті недуги частійше трапляються на селі, як в місті, бо селяне мало коли купаються. Немало є таких, що й по кілька літ не купаються.

Не так дбають про чистоту тіла інші народи. В Ан-

глії, Франції, Німеччині купаються люде дуже часто. Одні купаються в лазнях, а другі в дома у ванні або кадці. Та не тільки ті висококультурні народи часто купаються. У нас на Великій Україні над Дніпром і в Московщині майже кождий господар має малу купальню, яку називають: баня. Є то маленька хатчина з великою печею і кітлом для нагрівання води. В тій бані купаються всі члени родини що суботи. На чистоту тіла там дуже уважають. Як побачуть когось брудного, то сміються з нього і називають його — „некупайло.“

Така домашня купальня повинна бути і в кожного нашого господаря. Для того треба маленької комірки, кітла для гріття води і бляшаної або деревляної ванни. Видаток на се невеликий і дуже оплатиться, бо причиниться до скріплення наших сил і здоровля.

Домашня купальня охоронила вже багатьох людей від тяжких недуг і непотрібних видатків на лікарів і лікарства. А ті видатки часто більші, чим видатки на уладження домашньої купальні.

Хто перестане пити горівку — то за сі гроші може дуже скоро устроїти собі дуже вигідну купальню дома.

Купуймо всі товари в кооперативах.

В нинішних, повоєнних часах всі фабричні вироби є дуже дорогі, а рільничі продукти дешеві.

Для господарів такий стан дуже не вигідний, бо те, що господар купує — дороге, а те, що продає — дешево.

Щоби діло хоч трохи поправити, почали по наших селах закладати спілкові торгівлі, господарські кооперативи та інші товариства. Тепер купують фабричні вироби у своїх спілкових торгівлях за дешевшу ціну, а свої господарські продукти продають господарським кооперативам по найвишій ціні.

Чому в кооперативних skleпах дешевше, як у приватних?

Товар фабричний, заки прийде на село, до сільського крамаря, переходить через склади і торгівлі кількох купців: У фабриці закупає товари великий, гуртівний купець

і привозить на свій склад. Від того купця купують менші гуртівні купці. Від менших гуртівників купують великі купці, від великих — менші, від менших — малі, а від малих — містечкові і сільські крамарі.

Кожний з тих великих і малих торговців мусить заробити на товарі 10 до 20 відсотків. Поки товар дійде на село, то ціна його в двоє більша, як у фабриці. А щоби ціна не видавалася дуже велика, то сільські торговці купують товар найгірший, а продають його по такій ціні, як у містах товар найліпший.

Кооперативні торговлі не купують товарів від приватних купців. Вона беруть товари зі своїх кооперативних складів. Кооперативні склади заробляють на товарах дуже мало, лиш тільки, щоби покрити свої видатки. Зате купують лиш добрі товари.

Хто купує в кооперативі, той купує дешевше і ліпший товар дістає.

Які бувають кооперативи.

Кооперативи бувають: торговельні, господарські, фінансові, промислові і просвітні.

Торговельні кооперативи продають своїм членам різні товари по цінах найдешевших, а від членів купують їх продукти по цінах найвисших.

Господарські кооперативи подають своїм членам господарські поради і поміч при закупні господарської літератури, машин, штучних погноїв, при поправі (меліорації) ґрунтів і прочих.

Фінансові спілки приймають від своїх членів гроші для переховку, або випозичають гроші своїм членам на господарські і промислові цілі. За зложені гроші платять членам процент, а за позичені гроші беруть від членів процент.

Промислові кооперативи основуються для спільної перерібки сирих господарських продуктів на продукти споживчі або ужиткові. Пр. для перерібки молока на масло і сир; насіння конопель, лену, сонячника і гарбузів на олій; сирого мяса на м'ясні вироби (вудженини); волокна лену і конопель на полотна і подібні.

Просвітні кооперативи заосмтрюють своїх членів

дешевими книжками так власного видання, як і чужих видань; засновують читальні, в котрих за малою оплатою можуть члени прочитувати різні газети і книжки, які на-
ходяться в читальні.

Всі кооперативи до того прямують, щоби за малі гроші дати своїм членам велику користь.

В Рідній Школі — рідна мова.

В Рідній Школі рідна мова!
Що бренть нам чарівнійше,
Що нам ближче і милійше,
І дороще в час неолі?

— Рідна мова! Рідна мова!
Що в єдине нас злива —
Перші матері слова —
Перша пісня колискова.

Як розлучимось з тобою,
Як забудем голос твій —
То в Вітчині дорогій
Говоритимем чужою...

Краще нам німими стати,
Лекше горе нам нести
Ніж тебе розіп'ясти —
Наша мова, наша мати!

Ні! В кім думка прагне слова,
Хто в майбутнім хоче жити,
Той всім серцем закричить:
В рідній Школі — рідна мова!

І спасе того в неолі
Наша мова золота —
Наше гасло і мета:
В Рідній Школі — рідна мова!

О. Олесь.

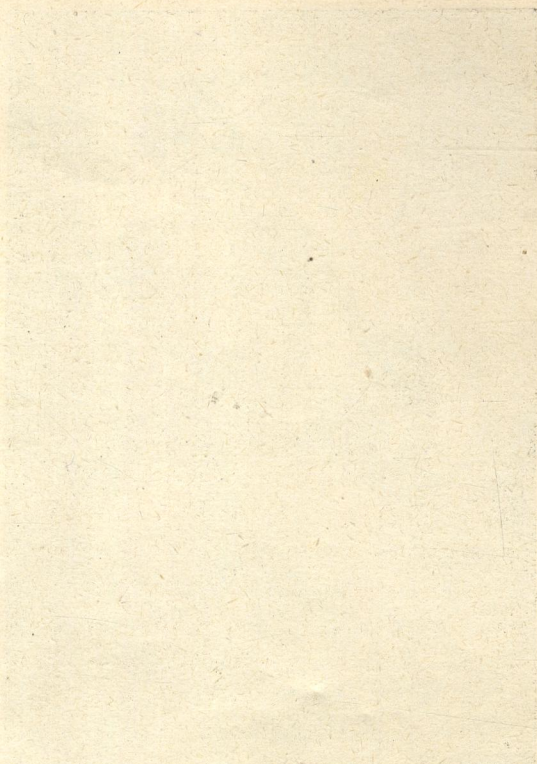

Ще не вмерла Україна.

Ще не вмерла Україна,
Ні слава, ні воля;
Ще нам браття молодії
Усміхнеться доля.

Згинуть наші вороженьки,
Як роса на сонці,
Запануєм і ми браття
У своїй сторонці.

Душу й тіло ми положим
За нашу свободу —
І покажем, що ми браття
Козацького роду!

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

(1 p. 20 p.)

1986 p.

2 p. 25 u.

2352

pl

y

PA 2352 y